

---

## Büyük Filozoflar ve Felsefeleri (Les grands philosophes et leur philosophie)

François DAGOGNET

Çev. Zeynep DURUKAL

YKY yay., İstanbul, 2007, 159 sayfa

Tanıtan: Tamer YILDIRIM\*

---

Kitap, kısa bir “Önsöz”den sonra “Antik Çağ”, “Klasikler” ve “Çağdaş Felsefe” adlı üç bölüm ve “Sonuç” kısmından oluşmaktadır.

Yazarın genel kanısına göre, felsefe sahasına çıkan filozofun kaygısının kendinden öncekileri veya rakiplerini saf dışı bırakmaktır. Dolayısıyla da felsefe tarihi felsefeler toplamından başka bir şey değildir. Daha doğrusu yazar, özgün felsefelerin oluşmasını her felsefenin kendinden öncekini yadsımasına bağlar (s. 8-11). Yazar, felsefenin bir savaş alanına benzediğini, sistemlerin belirleyiciliğinin yıkıcılıklarından ileri geldiğini ve bunun olumlu bir şiddet olduğunu; çünkü yeniliğe yol açtığını fakat tek sebebin olumsuzlama olmadığını belirtir (s. 19). Bu konuda yazarın en ilginç değerlendirmesi ise şudur: “Felsefe, onu geçmişinden kurtaran Hegelci-Marksist sistem sayesinde yaşıyor. Yapılacak şey evreni gözlemlemek ya da onu yalnızca düşünmek değildir. Düşünceyle gerçeği karşılıklı bir tür nedensellik içinde birbirine bağlamak, bunları birbiriyle pekiştirmek gerekir.” Yazara göre ayrıca “Hegel ve Marx bütün çağdaş felsefeyi silivermekle kalmadı daha kötüsünü de yapmaktan kaçınmadı: hepsinin aynı felsefi söylemleri sergiledikleri gerekçesiyle klasikleri deyim yerindeyse aşığıladı.” Yazar kitapta şunu yaptığını söylemektedir: “Felsefeciyeye kuramsal kültürü ve bunun temellerini daha iyi anlamasını sağlayacak düşünme araçlarını ve örneklerini, hareketli ve sürekli savaşımli geçen bir felsefe tarihinin içinde sunmak.” (s. 14-15).

Birinci bölüm olan “Antik Çağ” kısmını Sokrates’le başlatmakta ve Sokrates’in düşüncelerinin devamında Platon’u ele almakta ve onun özellikle iki görüşü; “Mağara benzetmesi” ve “anımsama kuramı” hakkında yazar, önce kendi yorumunu, ardından Platon’un eserlerinde geçen bölümleri vermektedir. Üç sedir analogisi, yazı-diyalog karşılaştırması, aşk ve insanın yapısı(ruh ve beden)’na değinilerek Platon’la ilgili kısım bitirilmektedir. Aristoteles’in incelendiği bölüme yazar, Aristoteles’in Platon’u eleştirdiği idealar kuramı ile şey arasındaki ayrımı belirterek başlar. Platonculuğa geri dönüş olarak nitelediği Aristoteles’in deizm olarak

---

\* Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,  
tameryildir@hotmail.com

belirtebileceğimiz düşüncesine ve Aristotelesçi fizik anlayışı, sınıflandırması, biçim-özdek ya da ruh-beden arasındaki ilişki, ahlak düşüncesi, siyaset felsefesine ana hatlarıyla değinerek bu bölümü bitirir. Sonraki bölüm olan Stoacılar'ı incelediğinde yazar, Stoacıların Aristotelesçi hareketi, Yeni Plâtonculuğun eleştirisini sürdürmeyi ve genişletmeyi görev bildiklerini belirtir ve onların üç bilim dalını yüceltiklerini ifade eder. Bu bilim dalları mantık, fizik ve toplumsal ahlak. Mantık konusunda yaptıkları yenilikleri, fizik görüşleri, ruh-beden ilişkisi, ahlak ve siyaset hakkındaki görüşlerini özetleyen yazar, ahlak konusuna özellikle değinir ve şunları belirtir: Ahlak hakkında Stoacılar genel olarak insanın seçimleri konusunda kişinin bir yazgısı olduğunu ama kişinin yine de kendi girişimlerini yazılı olan bu yaşamın içine sıkıştırabileceği görüşüyle Epiktetos, Seneca ve Marcus Auerelius gibi Stoacılar bu biraz değişir ve onlara göre kişi tercih yapar. (s. 54). Birinci bölümü yazar, Epikuroşcuları inceleyerek bitirir. Bu bölümde Epikuroşcuların önce mantık sonra fizik ve sonunda ahlakla uğraştıklarını belirtir. Epikuroşcuların genel eğilimi kendinden öncekilere bir karşı çıkış, bir değiştirme çabası şeklindedir. Mantıkta Epikuroşcular sistem ve diyalektiği reddettiler, bunların yerine gerçeği öğreten bir yöntem olarak düşünmeyi, sezgileri ve duygulanımları dayanak olarak aldılar. Fizik konusunda ise Epikuroşcular, bu bilimin bizi iki kaygıdan kurtaracağını söylerler: Tanrılardan duyulan kaygı ve ölüm kaygısı. Peki, bu nasıl olacak? İlk fizik bütün olguları Tanrılara ihtiyaç duymadan açıklamaktadır ve devamında geçerli olan sadece nedensellik. Ahlak konusunda da bu karşı oluşu devam ettirmişlerdir. Örneğin Platon hazza ve bedenselliğe karşı çıkarken Epikuros sadece bunları yüceltmıştır. İlk bölümü yazar, dönemin genel ruhunu belirterek bitirir: “Her bir dizge kendisinden öncekini yıkmaya çalışmıştır.” (s. 63).

İkinci bölüm “Klasikle” adını taşır. Bu bölümde ilk incelediği düşünür Descartes'tir. Yazar, kartezyen felsefenin yeni bir felsefe oluşturduğunu ve antik çağın sonunu getirdiğini belirtir. Descartes'in cogito kavramını ele alarak inceleyen yazar, Kartezyencilik Aziz Augustinus'un öncelediğini, “*Cogito ergo sum*” şeklindeki ünlü cümlede “var olan” olarak olumlanan ya da olumlanabilenin, yalnızca düşünce olduğunu ve bundan dolayı, cogitoyu “kendini düşünen düşünce” olarak tanımlar. Descartes'te olduğu gibi cogitodan sonra bunun bir sonucu olan Tanrı'nın ontolojik ve kozmolojik kanıtlanmasını verir. Bunun bilgiden varlığa geçiş olduğunu belirtir. Hatta Descartes, dinsiz birinin bilgi sahibi olamayacağını söyler. Yazar, Descartes'in genelde evreni özelde ise dünyadaki oluşumları açıkladığı mekanik modele değinerek bitirir. Devamında Spinoza'yı ele alır ve Spinoza'yı Kartezyen felsefenin mensuplarından biri olarak değerlendirilmesine karşın onu “anti-kartezyenlerin en kartezyeni” olarak niteler (s. 76). Yazar, Descartes'in her şeyi Tanrı ile dünya, ruh ile beden, düşünce ile uzam, anlık ile istenç şeklinde ayırmışken Spinoza'nın farklı olarak her şeyi birleştirmeye çalıştığını belirtir. Yazar Spinoza'nın başlangıçta *Kartezyen Felsefenin İlkeleri*'nde Kartezyen düşünceye

bağlı olduğunu; ama *Etik*'in özellikle 2. önermesinden itibaren bu düşünceden ayrıldığını ifade ederek Spinoza'nın İlahiyat ve Siyaset İncelemesi'ne değinir ve dilbilimle ilgili bir kitap yazan Spinoza'nın dilbilimsel değerlendirmelerinde başarılı olduğunu belirtir. Burada Spinoza'nın İncil'de Tanrı'nın Sina'ya inmesi veya ateş olarak tanımlanmasının Tanrı'nın bir yer tutması ve devinmesinin ve görünür herhangi bir şeye benzemesinin imkânsız olduğunu belirterek karşı çıkmasını ve Kutsal Kitab'ın birçok kişi tarafından yazıldığından içinde düzensizlikler olduğu görüşüne sahip olduğunu belirtir. Yine Spinoza'dan hareketle Yahudilerin orta nedenden nedir bilmediklerini, her şeyi Tanrı'ya bağladıklarını; örneğin; Tanrı dağları derken burada kastedilenin yüksek dağlar demek olduğunu, dolayısıyla söylenen veya yazılanın harfi harfine alınmaması gerektiğini ifade eder. Spinoza ayrıca Yahudilerin seçilmiş millet olduğu fikrine Tanrı'nın böyle bir seçme yapmayacağından dolayı karşı çıkar. Yazar Leibniz'i anlattığı kısımda Leibniz'in hem Descartes hem de Spinoza'ya karşı çıktığını belirtir. Spinoza gibi Leibniz de Tanrı'dan yola çıkar. Yazar Leibniz'in kötülük ve mümkün dünyaların en mükemmeli görüşüne değinir ve Leibniz'in Tanrısının bir tür ahlaksal zorunluluk gereği olduğunu belirtir. Son olarak "Monadoloji" fikrine değinerek bölümü bitirir. Yazar bir sonraki bölümde Locke, Condillac, Hume üçlüsünü ele alır. Bunun kökeninde yazarın "özgün felsefelerin oluşmasını her felsefenin kendinden öncekini yadsımasına bağlaması" yatmaktadır. Zira bunlar diğer kartezyen düşünürlerden farklı olarak deneyciliği, doğuştancılığın veya idea'nın yerine almışlardır. Bundan sonra amaç metafiziği onarmak veya tamamlamak değil, onu baş aşağı çevirmektir. Bunun pek çok sebebi olsa da yazar durumu bir uygarlık değişmesi olarak görmektedir. İlk olarak Locke'u ele alarak, onun kartezyen felsefeye ters olan "bilginin iki kaynağı" konusuna değinir. Locke'e göre bunlar; nesnelerin bizde yarattığı izlenimler ve ruhun kendi üzerine düşünmesidir. Locke'den sonra, onu öncekilerin dogmatik fikirlerini kendinde bulunduruyor diye eleştiren Condillac'ı ele alır ve Condillac'ın saf düşüncenin dış duyu yoluyla birikmiş malzemelere dayanarak yenilikler yapabilecek özerk ve üretici bir çalışmayı kabul ettiğini belirtir (s. 93). Son olarak Hume'un metafiziğe zarar veren nedensellik fikrine değinir. Burada bir hususa işaret etmemiz gerekir: Bölümün başlığına Diderot'nun adı eklenmesine rağmen kitap boyunca Diderot hakkında tek bir cümle bile geçmemektedir. Bu durum, Diderot kısmı vardı da atlandı mı, yoksa Diderot adı başlığa yanlışlıkla mı eklendi sorularını akla getirmektedir. Bu bölümde son olarak ele alınan filozof ise Kant'tır. Yazar Kant'ın felsefe binasına yeni bir taş ekmediğini, bilakis onu yeniden ele alıp dönüştürdüğünü belirtir. Adeta bir düzlem değişikliği yaptığını, bir yanda Descartes'i ve onun egemen olan cogitosunu, diğer yanda Hume ve onun eleştirel çözümlerinin çıkmazından felsefeyi, felsefenin temellerini değiştirerek kurtarmaya çalıştığını ifade eder. Yazar önce kategoriler ayırımına değinir, devamında ahlak düşüncesini ele alarak Kant'ın kimi yerlerde kendi görüşünü desteklemek için zor-

lama durumlara başvurduğunu belirtir. Son olarak estetik düşüncesine değinen yazar, Kant'ın sanatçılara ve onların yapıtlarına değinmemesinin sebebinin “güzelin gerçek varlık nedeni, doğası, kendimizde bulunur” düşüncesinden kaynaklandığını belirtir (s. 104).

Yazar kitabın üçüncü bölümü olan “Çağdaş Felsefeler”de felsefenin büyük bir sallantıya uğradığını ve bu bilim dalının bütünüyle altüst olduğunu, Kant'ın bunu çözmek için uğraşlarının başka çelişkileri beraberinde getirdiğini; fakat buna karşı Hegel felsefesinin bu ortaya çıkan çatışmadan kendini kurtardığını belirtir. Bundan dolayı da bu bölüme Hegel'le başlar ve ona göre Hegel felsefesiyle bildiğimiz felsefe son bulur. Bununla yazar felsefi bilgi denen şeyin bittiğini, filozofların bunun yerine içine kapanıp kalma tehlikesi olan felsefe tarihini koyduklarını belirtir. Yazara göre Hegelciliğin önemi, felsefenin, içinde kaybolup gittiği çıkmazdan kurtulmasını sağlamış olmasındadır. İlk kısımda Hegel'i inceleyen yazar “Hegel'in ‘*Tinin Fenomenolojisi*’yle birlikte klasik felsefeyi belirleyen cogito alanından çıkıyoruz” diyerek başlamaktadır. Fakat bir önceki satırda klasik felsefe olarak nitelenen şey modern felsefe olarak nitelendirilmiştir. Eğer bu bir çeviri hatası değilse kavramsal bir çatışmanın ya da daha doğru ifadeyle çelişmenin olduğunu söyleyebiliriz. Yazar bu bölümde ilk olarak Hegel'in “*Tinin Fenomenolojisi*” adlı eserinin içeriğinden bahseder. Sanat anlayışına değinir. Bir sonraki bölümde, Marx'ı ele alır. Yazar Marx'ın çözümlemesinin ve eleştirisinin Hegel'in devlet felsefesine yönelmiş olduğunu, Marx'ın egemenliği halka vererek, siyasal yaşamı dengeleştiren Hegelciliği yıkmaya giriştiğini belirtir. Buna karşın Marx'ı da gerçek bir Hegelci olarak niteler (s. 116). Yazar Marksizm'i tarihsel materyalizm olarak Plehanov'un nitelediğini belirtmektedir. Oysa tarihsel materyalizm Engels/Marx'a aittir. Plehanov'un nitelemesi diyalektik materyalizmdir. Hatta yazar devamla: “Tarihsel” sözcüğü yanıltıcıdır. Bunun yerine diyalektik sözcüğünü koyacağım; tarihte geçen ama buna karşın onunla özdeşlemeyen bir diyalektik” (s. 118-119) demektedir. Yazar son olarak Marx'ın içine düştüğü çelişkilere değinir. Bölümün sonunda ise bu bölümde yaptığı sıralamaların nedenine değinen yazar, çağdaş felsefenin daha önceki dönemdeki felsefeler gibi birbirinden çıkmış durumda olmadıkları, birinin varlığının diğerine etki etmediği görüşündedir. Dolayısıyla yaşam sırası sonra gelen Comte'u Marx ve Nietzsche'den sonra verir. Bu, eserin genelinde takip edilen yönteme terstir. Ayrıca yazar, Comte'un Marx'ı bilmezden gelmediğini belirtir (s. 122). Fakat Comte'un Marx'a değinişi ne demektir ve hangi konulardadır? Buna hiç değinilmiyor. Yazar, devamında Nietzsche'yi ele alır. Yazar, Nietzsche'nin geleneksel yöntemlerden farklı bir yönteme başvurduğunu, bunun da her şeyi karma karışık bir hale getirdiğini, onu felsefenin neresine yerleştireceğini tam olarak bilemediğini; çünkü hepsini sorguladığını ve Freud'un Psiko-lojide oynadığı rolü felsefede üstlenerek bambaşka bir düzlem açtığını belirterek ilk olarak Nietzsche'nin iyi hakkındaki değerlendirmelerini ve felsefe konularında

yer alan temel karşı çıkışlarını verir. Devamında Comte'u ele alan yazara göre o yalnızca toplumsal olanla ilgilenmiştir. Comte'a göre insanın yazgısını iyileştirmek ve yeni eleştirici bir toplum düzeni kurmak için şimdiden çalışmak gerekir. Devamında üç hal kanununa değinir: Bu üç hal teolojik, metafizik ve pozitif'ten oluşmaktadır. En üstün aşama pozitif dönemdir ama ondan sonra teolojik gelir en son değerde olan metafiziktir. Yani Comte'taki bu ilerleme sıralı bir okumadan kaçınmayı gerektirir. Bu sıralama tarihsel bir sıralamadır, en alttakinden en üsttekine giden bir sıralama değildir. Devamında Comte'un kadının konumu ve sevgi hakkındaki düşüncelerine değinerek bölümü bitirir. Bir sonraki bölümde Bergson'u ele alan yazar Bergson'un 20. yüzyıl Fransız felsefesine egemen olduğunu belirtir. "Madde ve Bellek" adlı eserindeki görüşleriyle maddeciliği işlemez duruma getirip geçersizleştirmeyi başardığını iddia eder. Son olarak "Ahlakın ve Dinin İki Kayağı" adlı yapıtında ahlak ve dinin kaynaklarını belirterek bölümü bitirir. Devamında yazar Bachelard'a değinir. Kitapları yüzden fazla dile çevrilen düşünürün bilim ve metafiziğe bakış açısını ele alır. Bachelard'a göre gerçek bilim adamı, alanının temellerini devam ettiren değil, yeniden sorgulayandır. Yazar, Bachelard'ın bu düşüncesi ekseninde genel felsefesini değerlendirir. Bir sonraki bölümde Heidegger'i ele alan yazar, Heidegger'in Hitler taraftarı olduğunun göz ardı edilmemesi gerektiğine değinerek başlar. Devamında Heidegger'in varlık tanımına getirdiği açıklamalara değinir. Dile ilişkin açıklamalarına değinerek bölümü bitirir. Son olarak Sartre'i ele alır. Önce onun varlıkla ilgili görüşlerine, devamında da siyasetle ilgili görüşlerine değinerek bölümü bitirir. Yazar sonuç kısmında felsefe tarihi yazmada dikkat edilmesi gerekenlere değinir. Yazara göre felsefenin kendisi gerçekte bir tarih oluşturmamıştır, çünkü her filozof kendinden önce gelenlerden ayrılmaya çabalar. Filozofa felsefeyi öğreten, tarihsel olmayan tarihtir. Sonuçların kendilerinden çok, nasıl elde edildikleri önemlidir. Yazara gör her felsefe kendi içinde değerlendirilmelidir. Öncesi veya sonrasına bakılmamalıdır. Yazar tamlığı boğucu bulduğunu ve buna karşı çıktığını, yalnızca temel olana ve ana çizgilere değinmek istediğini belirterek diğer filozof veya felsefi sistemleri veya bir düşünürün bütün düşüncelerini inceden inceye niçin incelemediğini açıklar. Yazara göre felsefe artık sosyal ve siyasal gelecek için çalışıyor ve yeni değerlerin ortaya çıkışıyla ilgileniyor. Buna kayıtsız kalan filozof modernlikten geri kalıyor, kendi dalından kopuyor. Kitabın son cümlesi oldukça etkili bir şekilde bitişi getiriyor: "Günümüzde felsefede fırtınalar esiyor. En sağlam kurumlar bile buna dayanamıyor. Biyoloji ailenin temellerini sarsıyor; teknoloji insanla makine arasında eskisinden çok başka ilişkileri gerektiriyor; ulus daha geniş, rekabetli topluluklar içine yayılıp karışmaktan yarar sağlıyor. Kısacası, kentin kendisini yeniden düzenlemesi gerekiyor. Değişimi düşünmek ve kendisini yönlendirmek için filozofa güveniyor. Kürsüsünden inen felsefe, devrimci misyonunu, Marx'ın onun için saptadığı, bugün de katlandığımız eşitsiz ekonomiyle savaşmasını gerektiren misyonunu üstlenmelidir."(s. 159).

Genel olarak kitabı değerlendirecek olursak: Filozoflar incelenirken düşüncelerini belirleyen ya da felsefelerinin ana konu ve noktalarını aktaran yazar, aralara bu fikirlerinin belirtildiği filozofun eserinden alıntıları yerleştirir. Burada önemli olan bunu son derece akıcı şekilde yapması ve filozofun fikirleri hakkında bilinmesi gerekenleri, olması gereken miktarda belirtmesidir. Anlatımını ne dipnotlara boğmakta ne gereksiz ayrıntılara girmekte ne de belirtmesi gereken önemli bir noktayı atlamaktadır. Yani sadece anlatılan filozofun eserlerinden alıntı yapıp başkalarının değerlendirmelerine yer verilmemektedir. Bu anlamda özellikle felsefe alanından olmayıp ilgili filozofların fikirlerini derli toplu öğrenmek isteyenler için güzel bir kitap. Fakat buna karşın yukarıda belirttiğimiz bazı yanlış değerlendirmeler de mevcuttur. Ayrıca yazarın her ne kadar bütün filozofları değerlendirmesi mümkün olmasa da en azından ortaçağ filozoflarından bir veya bir kaçına değinebilirdi. Bu açıdan bakıldığında kitap ilkçağdan yeniçağ felsefesine geçmekte aradaki yüzlerce yıllık dönem yok sayılmaktadır. Ayrıca Fransız asıllı olan yazarın çağdaş felsefede Fransız filozoflara daha fazla yer verdiği görülmektedir. Fakat tüm bunlara rağmen felsefe tarihi alanına orijinal bir fikir ortaya koymasa da yeni bir eserin daha dilimize aktarılması Türk kültürü açısından önemlidir. Çeviri konusuna gelince, bir eser hangi konuda olursa olsun çevrilirken kullanılması gereken dil, günlük yaşamda kullanılan ve yerleşmiş olan kelimelerden oluşan dil olmalıdır. Zira kitabın okunması ve anlaşılması için bu gereklidir. Fakat kitapta hem günlük dilde kullanılmayan hem de aynı anlama gelen kelimelerin farklı kullanımları mevcuttur. Bunlara ilk bakışta şunlar örnek olarak verilebilir: Beti, yeniden anılama, kıstak, bağa, biçimcilik, özyaşamöyküsel, düzgü, ideorealizm, kentbilim, dirim, dirimbilim, görüngüsellik/fenomenoloji, madde/özdek, ruh/tin, çağdaş/modern. Ayrıca tümel kavramının karşıtı olarak özel kullanılmış, oysa bu kelimenin karşıtının tikel olması gerekir. Platon'un görüşlerinin anlatıldığı bölümde ve diğer kısımlarda geçen kent kelimesinin asıl karşılığı devlet'tir. Kanaatimizce devlet kelimesinin kent olarak çevrilmesi tam olarak ifade edilen anlamı karşılamıyor gibidir. Kitapta örneğin, "Düşünümü, düşünümün düşünümüdür" (s. 36) gibi son derece düşündürücü cümle çevirileri de görülmektedir.